

APGINTA DISERTACIJA

Šių metų spalio 5 dieną Klaipėdos universiteto doktorantas Žydrūnas Vičinskas apsigynė daktaro disertaciją *Mato Pretorijaus veikalo „Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne“ verifikacija lietuvių mitologijos kontekste* (humanitariniai mokslai, etnologija 07 H; mokslinis vadovas – prof. dr. Rimantas Balsys). Šis jaunasis mokslininkas mums jau pažįstamas iš konstruktyvių pranešimų ir įdomių straipsnių, tad apginta disertacija yra tik dar vienas svarbus jo žingsnis į mokslo Olimpą.

Matas Pretorijus (*Matthäus Prätorius*, ~ 1635–1704) – iškili asmenybė, apie kurią žinome palyginti nedaug. Dar XVII a. antrojoje pusėje pabaigęs viso savo gyvenimo darbą *Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*, bet jo taip ir neišleidęs, šis žmogus ilgus šimtmečius mums buvo mįslė. XIX a. antrojoje pusėje Williamas Piersonas iš jo rankraščio atrinko ir paskelbė etnologinės tematikos ištraukų, o XX a. pirmojoje pusėje jų paskelbė ir Wilhelmas Mannhardtas. Publikuotieji tekstai, nors ir fragmentiški, leido XIX–XXI a. etnologams ir mitologams sudaryti bendrą vaizdą apie septynioliktojo šimtmečio Mažosios Lietuvos gyventojų papročius bei tikėjimus, tačiau jų selektyvumas ir tai, kad jie buvo paskelbti originalo kalba (vokiečių), sunkino tyrimus, o dėl vertimo riktų neretai buvo kuriamos klaidingos interpretacijos.

Kiek daugiau apie Pretorijaus asmenybę ir veiklą sužinojome pasirodžius jo veikalo vokiečių ir lietuvių kalbomis ištraukoms *Baltų religijos ir mitologijos šaltinių* trečiajame tome (2003), o ypač reikšmingas buvo *Prūsijos įdomybių, arba Prūsijos regyklos* (1999, 2004, 2006, 2011) parengimas – keturtomyje vokiškai ir lietuviškai paskelbta didesnė dalis Pretorijaus garsiojo darbo. Tiek šios publikacijos, tiek ankstesnis etnologų ir mitologų įdirbis sudarė palankias sąlygas Pretorijaus užrašytai mitologinei medžiagai tirti. Ž. Vičinsko parašyta disertacija taip pat yra reikšmingas įvykis.

Disertaciją sudaro pratarinė, įvadas, metodologija, trys skyriai, suskirstyti į poskyrius, išvados, taip pat šaltinių ir literatūros sąrašas. Nors disertacijos pavadinime atsispindi, jog vertinamas Pretorijaus veikalas, bet jos įvade sukonkretinama, kad, „siekiant susiaurinti verifikuotinos medžiagos kiekį, išskirtos trys esminės teminės grupės, atstojančios savotiškus žymeklius: *dievai ir deivės, medžiai, šventės*“. Tokiai mitinių įvaizdžių atrankai būta svarios priežasties – medžiagos analizės gilumas tiesiog neleido autoriui aprėpti viso Pretorijaus veikalo.

Analizės metu Ž. Vičinskas derina kelis tyrimo metodus. Siekiant palyginti chronologiškai skirtingų istorinių šaltinių – nuo XIII a. iki XX a. pradžios – mitologinę medžiagą, taikomas istorinis-lyginamasis metodas. Į senąją baltų religiją ir mitologiją

žiūrima kaip į mitinę kolektyvinę pasaulėjautą ir pasaulėžiūrą, kuri, keičiantis visuomenės santvarkai, liaudies sąmonėje iš dalies išlieka iki pat naujausių laikų, tad ši nuostata autoriui leidžia palyginti septynioliktąjo šimtmečio medžiagą su XIX ir XX a. duomenimis. Nagrinėti objektą iš įvairių žiūros taškų padeda struktūrinės turinio analizės, interpretacinis ir dekonstrukcijos metodai. Autorius tekstą įvaizdina, mėgindamas schemiškai įvertinti medžiagos patikimumą, ir tai padeda nustatyti, kurie Pretorijaus užfiksuoti apeiginiai veiksmai ar vaizdai galėjo būti realiai stebėti, o kurie perpasakoti nemačius paties objekto ar atliekamo veiksmo. Visi išvardytieji metodai taikomi tam tikra seka, taip išgryninant autentišką, neautentišką, iš dalies autentišką ir XIII–XVI a. kronikų perrašus. Identifikuota autentiška medžiaga dar „tikrinama“ palyginant ją su XIX a. pabaigos ir XX a. pirmosios pusės šeimos, kalendoriniais ir darbo papročiais. Mėgindamas nustatyti medžiagos autentiškumo lygį, autorius išveda *informacinio triukšmo* terminą. Tai gi Pretorijaus tekstai praeina kelių pakopų patikrą, iki būna galutinai nustatytas jų patikimumas. Įdomu, kad Ž. Vičinskas verifikuoja ne tik pačią mitologinę medžiagą, bet ir siekia nustatyti, ką ji pasako apie jos rinkėją, jo darbo metodus.

Pateikdamas XIX–XXI a. Pretorijaus veikalo tyrimų kontekstą, pirmiausia Ž. Vičinskas eina to laikotarpio lietuvių ir prūsų mitologijos tyrinėtojų atliktų tyrimų pėdsakais, aiškinasi, ar tiksliai perteikta Pretorijaus medžiaga, kodėl tekstas buvo supras tas klaidingai, kiek jis pateikiamas kaip iliustracija, nekvestionuojant jo patikimumo klausimo, kaip mokslininkas įvertina jo autentiškumą. Paaiškėja, kad net didžiausių autoritetų tekstuose gali išsivelti netikslumų, greičiausiai atsirandančių dėl vertimo klaidų, o gal ir dėl autorių ne-

atidumo. Taip randasi interpretacinių netikslumų, kurie gali būti tiražuojami.

Kritiškai apžvelgęs kitų tyrėjų darbus, disertacijos autorius toliau ir pats imasi vertinti Pretorijaus pateiktą mitologinę medžiagą, ir tai – įdomiausios ir labiausiai intriguojančios tyrimo vietos. Disertacijos privalumas – jos tarpdalykiškumas, tad Ž. Vičinskas, interpretuodamas mitologinę medžiagą, nevengia pasitelkti ir istorijos, geografijos, psichologijos, biologijos, medicinos, lingvistikos bei kitų mokslų žinių ir dėl to tyrimas tampa dar įtaigesnis. Reikia pažymėti, kad darbe pateikiamos interpretacijos ne tik įdomios, bet ir svarios, išvelgta daug naujų dalykų, turinčių išliekamąją mokslinę vertę, nors dėl kai kurių interpretacinių prieigų vertėtų diskutuoti. Apie tai – kiek detaliau.

Pirmajame skyriuje – „Dievai ir deivės“ – autoriaus aptariami Pretorijaus aprašyti dievai: *Perdoytus*, *Wejopattis*, *Gardouten*, *Bangpjts*, *Luobgelda*, *Bičbirbis* / *Birbulis*, *Bardaitis*, taip pat deivės – *Laimė* ir *Laumė*. Ž. Vičinsko manymu, Pretorijaus aprašytas ir nupieštas Vėjopachio „statulos“ eskizas sukurtas pasiremiant per tarpininkus gauta informacija ir interpretuojant istorinius šaltinius; tuo tarpu mitologinė informacija apie Bangpūtį nors ir negausi, bet yra autentiška. XVII a. antroje pusėje (pabaigoje) Bangpūtis buvo suvokiamas kaip chtoninis dievas, valdęs vandens vartus į pomirtinį pasaulį. Nustatyta, kad informacija apie Luobgeldą nukopijuota iš Jono Lasickio veikalo (XVI a. pabaiga).

Ž. Vičinskas nustatė, kad Pretorijaus užrašyti duomenys apie bites globojančią dievybę Bičbirbį, arba Birbulį, yra autentiški. Tokią išvadą jis priėjo plačiai aptaręs biologinį, geografinį ir etnografinį kontekstus. Apeigų, skirtų bičių dievui pagerbti, analizė, ypač biologinio konteksto įvertinimas, leido autoriui bičių aprūkinimui skir-

tą augalą – saulašarę (*Drosera*) identifikuoti kaip Bičbirbio, arba Birbulio, atributą.

Pretorijaus užfiksuota mitologinė medžiaga apie gimtųjų, krikštytųjų apeigas ir jose figūruojančias Laimę, Laumę, Švč. Mergelę Mariją įvertinta kaip autentiška, nes panašių apeigų aprašymų rasta aptariamojo meto rašytiniuose šaltiniuose ir vėlyvesnio laikotarpio tikėjimuose, tautosakoje. Minėtoms deivėms ir Švč. Mergelei Marijai buvo priskiriama žmogaus gimimo globa. Šių įvaizdžių analizė atskleidė, kad maždaug XVII a. antroje pusėje (pabaigoje) vyravo religinis sinkretizmas.

Antrajame skyriuje – „Medžiai“ – aptariami ąžuolas, eglė, kriaušė. Didesnę dalį Pretorijaus pateikiamos medžiagos apie ąžuolą Ž. Vičinskas identifikuoja kaip neautentišką, tai yra ankstesnių šaltinių kopijas, tačiau kai kurie veikalo „poskyriai vertintini kaip patikimi ir autentiški mitologiniai duomenys“. Pretorijaus pateikti piešiniai – Romavos ąžuolo ir Ragainės lauke augusio ąžuolo eskizai – iš dalies patikimi, vertintini ambivalentiškai. Mitologiniai duomenys apie kriaušę taip pat nevienodo patikimumo. Kai kurias detales (veiksmo vietą ir atomazgą) disertacijos autorius įvertina kaip nepatikimas, tačiau patį dialogą tarp *Prūsijos įdomybių* autoriaus ir „pagonio piligrimo“, įvykusį prie vietos gyventojų gerbiamos kriaušės, jis traktuoja kaip išties buvusį. Ž. Vičinskas samprotuoja, kad Pretorijus buvo girdėjęs apie garbinamą ąžuolą ir surengė pasalą prie jo atvykstantiems medžio garbintojams.

Trečiasis skyrius – „Šventės“ – skirtas Pretorijaus užfiksuotai informacijai apie sėjos, žolių, gyvulių išvedimo laukan, rugiapjūtės, grūdų (*Samborios / Sqbarios*), gyvulių įvedimo tvartan, Gabjaugio, mėšlavežio šventes. Nustatyta, kad mitologinė medžiaga apie sėjos šventę laikytina autentiška, nes analogiškų mitologinių

duomenų aptinkama ir gerokai vėlyvesniuose etnografiniuose šaltiniuose. Pretorijaus aprašytas apeiginis kaušelio metimas per galvą, įsikandus jį dantimis, autoriaus nuomone, laikytinas tikrovišku; jis kelia prielaidą, kad aprašomą apeigą Pretorijus stebėjo pats arba buvo surinkęs apie ją žinių per tarpininkus. Savo teiginių pagrįstumą Ž. Vičinskas sustiprina įvaizdinamas šį apeiginį veiksmą ir taip patvirtindamas fizines žmogaus galimybes jį atlikti.

Nuodugnai išanalizavęs Pretorijaus pateiktą mitologinę medžiagą apie gyvulių išvedimo laukan, rugiapjūtės, gyvulių įvaymo tvartan, apie grūdų, Gabjaugio šventes, Ž. Vičinskas ją laiko patikima, nes panašios informacijos esama ir vėlesniuose etnografiniuose šaltiniuose. Vis dėlto reikėtų pažymėti, kad gaidžio užmušimo Gabjaugio šventės metu vizualizacija atrodo sunkiai įtikima ir autorius dar turėtų paieškoti tvirtesnių argumentų jai pagrįsti.

Tuo tarpu Pretorijaus pasakojimai apie mėšlavežio šventę yra nevienodo patikimumo. Informacija apie ožio aukojimą, kaip teigia Ž. Vičinskas, laikytina perrašu, tikėtina, iš *Sūduvių knygelės* (XVI a.); kita dalis – apie balandžio mėnesį amžininkų rengiamą trąšos aparimą ir elgesį su skerdžiamų gyvulių krauju, riebalais ir kaulais – laikytina patikima, surinkta stebint apeiginius veiksmus atliekančius žmones.

Išvados, apibendrinamas tyrimo rezultatus, Ž. Vičinskas pažymi, kad Pretorijus traktuotinas kaip XVII a. pabaigos baltų religijos ir mitologijos šaltinių interpretuotojas, rekonstruotojas ir vertintojas. Rengdamas *Prūsijos įdomybes*, jis rėmėsi anksčiau rašytiniais šaltiniais ir medžiaga, užrašyta iš amžininkų. Mitologinius duomenis iš amžininkų jis rinko pats arba per tarpininkus. Disertacijos autoriaus tyrimas leido įžvelgti, kad *Prūsijos įdomybių* autorius turimas žinias pirmiausia savotiškai

patikrindavo, įsitikindamas, kad egzistuoja keletas stebimo veiksmo arba elgesio galimybių, ir tik paskui jas užrašydavo.

Ž. Vičinsko pastebėjimu, Pretorijus, panašiai kaip ir šiuolaikinis antropologas, pateikiamą medžiagą interpretuoja pagal tam tikrą sistemą: 1) naudoja senuosius rašytinius šaltinius; 2) trejopai vertina pirmą informaciją; 3) mitologinę medžiagą nagrinėja pasitelkdamas kalbos duomenis; 4) pateikia prielaidas remdamasis autentiškais amžininkų liudijimais, kurie siejami su pirmųjų kronikų duomenimis; 5) eskizuoja, t. y. pateikia aprašomos mitologinės medžiagos piešinius.

Atkreiptinas dėmesys į vieną svarbią detalę. Kaip teigia disertacijos autorius, užfiksuota mitologinė medžiaga sufleruoja, kad Pretorijus, norėdamas apsaugoti tiek užrašomos medžiagos pateikėją, tiek jos rinkėją nuo Bažnyčios sankcijų, naudodavosi „atsitiktinio veiksmo formule“, susidedančia iš laiko, vietos ir pateikėjo. Taigi jis elgėsi panašiai, kaip elgiasi ir nūdienos antropologas (pastarasis, žinoma, taip elgiasi dėl kitokių sumetimų), ir kaip tik dėl tokio elgesio gana sunku atskirti, kuri medžiaga yra autentiška. Regis, dėl šios priežasties XIX–XXI a. mitologai neretai ir darė klaidingas interpretacijas.

Baigdama disertacijos pristatymą, noriu pasakyti kelis pagiriamuosius žodžius jos autoriui ir dėl aukštos rašymo kultūros: darbas ne tik stilistiškai tvarkingas, aiški ir rišli kalba, bet jame mažai ir korektūros klaidų, o tuo pasižymi toli gražu ne kiekvienas tokio pobūdžio mokslinis darbas.

Aptartoji disertacija yra pirmasis darbas, kuriame taip išsamiai išnagrinėta ženkli Pretorijaus veikalo mitologinės medžiagos dalis. Jis jau tapo svarbia baltų religijos ir mitologijos tyrimų dalimi, kuri, tikiuosi, pasieks ir platesnę skaitytojų auditoriją – bus išleista kaip monografija.

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto kolegų vardu sveikinu daktarą Žyd-rūną Vičinską solidžiai išsiliejus į mokslininkų gretas ir linkiu sėkmingų tolesnių tyrimų ir naujų atradimų.

Jūratė Šlekonytė

TARPTAUTINĖ JAUNŪJŲ FOLKLORISTŲ KONFERENCIJA RYGOJE

Rugsėjo 19–21 dienomis Rygoje įvyko 8-oji tarptautinė jaunųjų folkloristų konferencija „Folkloro tyrimų etikos apmąstymai“ (*Reflecting on Disciplinary Ethics in Folklore*). Pirmą kartą šio akademinio renginio organizavimą perėmė Latvijos universiteto Literatūros, folkloro ir meno institutui priklausančio Latvių tautosakos archyvo darbuotojai sukvietė jaunuosius mokslininkus į Nacionalinę Latvijos biblioteką, kur per tris dienas konferencijos dalyviai iš Baltarusijos, Estijos, Indijos, Islandijos, Latvijos, Lietuvos, Rusijos, Suomijos ir Vengrijos perskaitė beveik trisdešimt pranešimų, diskutavo ir svarstė folkloristo darbe išskylančias įvairias etines problemas.

Septyniose sesijose buvo aptariami lyčių stereotipai folklore (paminėtinas Sunitos Acharya pranešimas *Gender Stereotypes in Folktales and Its Impact on Society*), nagrinėta šeimos humoro tyrimų problematika (Anastasijos Fiadotavos pranešimas *Is Family Humour a Sensitive Issue?*), kvestionuojamas scenos folkloras (Elynos Gailytės pranešimas *Is Stage Folk Dance a Folk Dance?*). Denise's McKeown pranešime *Dog Cloning Discourses: What Are My Ethical and Academic Responsibilities for Incorporating the Valuable Views in Online Comments?* iš etinės ir akademinės pers-

pektyvos buvo nagrinėjami internetiniai komentarai kaip potencialus tyrimo šaltinis. Elvyra Žvartė pranešime *What to Do with the Diaries in the Archives of Folklore?* ieškojo tinkamos teorinės prieigos prie ego-dokumentų, pavyzdžiui, prie dienoraščių, užrašų knygelių. Išsamiam Dignės Ūdrės pranešime *Hidden Ethnography: Alcohol and Fieldwork* pažvelgta į etnografinių ekspedicijų užkulsius. Konferencijoje skaitytuose pranešimuose taip pat nagrinėtas folkloro ir įvairių medijų santykis, aptartos etinės problemos, išylančios lauko tyrimuose, archyvuojant surinktą medžiagą ar kalbant apie kultūrinį paveldą. Diskutuota dėl nematerialaus paveldo apibrėžties, išsaugojimo ir komunikacijos problemų.

Šių eilučių autorė pranešime *Folklore and Gaming Industry: the Case of Video Game Series the Witcher* analizavo folkloro ir kompiuterinių žaidimų industrijos ryšius, pasitelkdama populiarus lenkų žaidimo „Raganius“ (*The Witcher*) trilogijos atvejį. 2007–2015 metais kurtas žaidimas išsiskiria tuo, kad jame gausiai remiamasi slavų (lenkų, rusų, ukrainiečių), germanų, skandinavų, netgi baltų mitologija. Iš sakmių ir pasakų į virtualiąją erdvę perkelti mitiniai personažai (miškiniai, troliai, vilkolakiai, vampyrai ir kt.) ir mitiniai siužetai išlaiko savo folklorinį branduolį ir skatina kompiuterinių žaidimų entuziastus atsigręžti į tradicinę kultūrą bei turtingą ir įdomų tautosakinį palikimą.

Konferencijoje įžangines paskaitas skaitė Islandijos universiteto profesorius Valdimaras Tr. Hafsteinas (*Copyrighting Tradition: Creative Agency from a Folklorist's Perspective*) ir Latvijos kultūros akademijos profesorė Anita Vaivadė (*Sensitivities and Consents in Researching Intangible Cultural Heritage*). V. Tr. Hafsteinas išskėlė klausimą, ar kultūrai reikalingos autorinės teisės (angl. *copyright*), ir aiškinosi, koks ryšys

yra tarp autoriaus, idėjos ir redaktoriaus, ir kaip šios trys įstatymais apibrėžtos „institucijos“ ima funkcionuoti, kai kalbama apie folklorą. Pasitelkdamas vienos tradicinės islandų lopšinės pavyzdį, kurios aranžuotė dvidešimtajame šimtmeetyje tapo autoriniu kūriniumi ir įžiebė ne vieną skandalą, profesorius teigė, jog XXI amžius yra arčiau tradicijos, nei mums gali atrodyti iš pirmo žvilgsnio. Šiuolaikinė kultūra, grįsta įvairių elementų dekonstravimu, kūrybišku jų perdėliojimu ir dalijimusi (interneto arba *memų* kultūra), autoriaus klausimą palieka paraštėje visiškai taip pat, kaip ir tradicinė. Tuo tarpu pastaruosius keturis šimtus metų, kaip pastebėjo V. Tr. Hafsteinas, viskas buvo statoma ant autorystės pamato (vadinamieji Gutenbergo skliausteliai), įtvirtinto ir apibrėžto įvairių įstatymų. Dėl šios priežasties šiuolaikinei *meistrautojų* visuomenei netinka praėjusiųjų amžių įstatymai ir požiūris, dėl to kyla konfliktai tarp žmonių ir institucijų.

A. Vaivadė savo pranešime apžvelgė UNESCO nematerialaus paveldo saugojimo nuostatas, ypatingą dėmesį skirdama 2015 metais priimtiems Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos etikos principams. Profesorę domino, kiek etinės ir teisinės praktikos lemia ir koreguoja nematerialaus paveldo tyrimus ir jų eigą.

Konferencijos dalyviai taip pat turėjo unikalią progą pažiūrėti tris trumpametražius filmus: Andrio Slapinio *Latvian Folklore: Songs of Calendric Customs* (1983), pasakojantį apie latvių kalendorinius papročius, Aigaro Lielbardžio *Vera and Jānis* (2006), sumontuotą iš ekspedicijų latvių saloje Sibire medžiagos, ir V. Tr. Hafsteino *The Flight of the Condor: a Letter, a Song, and the Story of Intangible Cultural Heritage* (2018), autoriaus teisių kontekste narpliojantį garsaus muzikinio kūrinio *El Condor Pasa* atvejį. Filmus komentavo

prof. Valdis Muktupavelas, dr. A. Lielbardis ir prof. V. Tr. Hafsteinas.

9-oji tarptautinė jaunųjų folkloristų konferencija kitąmet vyks Vilniuje, Lietuvos literatūros ir tautosakos institute.

Asta Skujytė-Razmienė

PAMINĖTAS PIRMASIS TAUTOSAKOS SEKTORIAUS VADOVAS

Rugsėjo 28 dieną Lietuvos literatūros ir tautosakos institute įvyko mokslinė jubiliejinė konferencija, skirta tautosakininko, pedagogo, kultūros veikėjo Antano Mockaus (1918–1995) 100-osioms gimimo metinėms paminėti. Instituto Tautosakos sektoriuje A. Mockus dirbo neilgai, nuo 1952 iki 1959 m., tačiau buvo pirmasis šio padalinio vadovas. Didesniąją gyvenimo dalį, daugiau kaip trisdešimt metų, jis praleido Pedagogikos mokslo tyrimų institute, tačiau, šio instituto nelikus, pareigą paminėti iškilios asmenybės šimtmetį prisiėmė LLTI Tautosakos archyvo skyrius.

Prieš keletą metų šio skyriaus darbuotojos Eligija Garšvienė ir Rūta Žarskienė aplankė jo žmoną Valeriją ir iš jos namų parsivežė išsaugotus A. Mockaus dokumentus, rankraščius bei laiškus. Taip buvo sudarytas asmens fondas (*AMoc*) Lietuvos tautosakos rankraštyne. Besiruošdama jubiliejui, šią vasarą V. Mockienė parengė didelį ir turiningą nuotraukų albumą. Taip susidėliojo graži jubiliejinė paroda, kuri trumpam papildė Akmenės rajono Papilės Simono Daukanto gimnazijos atvežti nuotraukų albumai, aplankai su spaudos iškarpomis ir įvairių renginių, kuriuose dalyvavo ar buvo minėtas A. Mockus, aprašais. Papiliškiai jam yra dėkingi už pagalbą grą-

žinant mokyklai Simono Daukanto vardą. Kita bendruomenė, atvykusi pagerbti savo garbės nario, buvo Jurbarko rajono Veliuonos Antano ir Jono Juškų gimnazija. Juos susiejo bendri darbai brolių Juškų atminimui. Atvažiavusioms Papilės ir Veliuonos delegacijoms – mokytojams ir gimnazistams – buvo įteiktos Šimtmečio dovanos – šimto LLTI leidybos centro išleistų knygų rinkiniai, buvo aprodyti Petro Vileišio rūmai ir jų įdomybės. Prie ekskursijos prisidėjo ir būrelis A. Mockaus giminaičių.

Renginį pradėjo veliuoniškės gimnazistės, padainavusios keletą A. Juškos Veliuonos apylinkėse užrašytų dainų. Veliuonos gimnazijos direktorės Vidos Greičiūtės iniciatyva buvo atnaujinta ir pasirašyta tolesnio abiejų įstaigų bendradarbiavimo sutartis. Veliuoniškių dainų užteko konferencijos intarpams ir vakaronei, nes merginos jų moka tikrai daug.

Instituto direktorės pavaduotoja akademinei veiklai Lina Būgienė sveikinimo žodžiu pradėjo mokslinę konferenciją ir vadovavo jos pirmajai daliai, pavadintai „Tautosakos ir pedagogikos baruose“. Pirmąjį pranešimą – „Tautosakos stotelės Antano Mockaus kelyje“ – skaitė šių eilučių autorė. Buvo aptartas jubilato kelias nuo pirmųjų tautosakos užrašymų, paskatintų pradžios mokyklos mokytojo, iki filologijos mokslų kandidato disertacijos ir darbų, nuveiktų vadovaujant negausiam Tautosakos sektoriui 1953–1958 metais. Biografijos žinias papildė ir buvęs ilgametis A. Mockaus bendradarbis Pedagogikos mokslo tyrimų institute kalbininkas dr. Bronius Dobrovolskis, solidžiai pristatęs bendrus darbus pedagogikos tyrimų baruose, pasakojimą pajvairinęs ir šiltais asmeniniais prisiminimais. Kita buvusi bendradarbė, ištikima bendražygė dr. Regina Norkevičienė papasakojo, kaip juodviem su vyro netekties prislėgta V. Mockiene kilo mintis sudaryti

knygą *Antanas Mockus: tautosakininkas, pedagogas, kultūros veikėjas* (1998), kaip buvo planuojami leidinio skyriai, kaip sekėsi burti autorius, atrinkti rankraštinius tekstus ir tinkamas iliustracijas.

Antroje konferencijos dalyje, pavadintoje „Brolių Juškų ir Simono Daukanto atminimo riteris“, prie pranešėjų stalo buvo sukviesti bendražygiai, prisidėję prie didžiosios A. Mockaus svajonės – brolių Juškų palaikų parvežimo iš tolimos Kazanės į gimtąją Lietuvą. Architektas dr. Jonas Glemža, 1976 m. Lietuvos kultūros ministerijos pavedimu kartu su A. Mockumi važiuavęs vesti derybų su Kazanės vykdomąja valdžia, prisiminė tuometines aplinkybes, didelį norą kuo galint padėti žmogui, kurį iki tol buvo pažinęs per nepakartojamus įspūdžius iš Dainų švenčių, kai vyriausiasis tvarkdarys suvaldydavo galingus choristų eisenos srautus, be priekaištų suderindavo visas repeticijas. Organizaciniai talentai ir atkaklumas pravertė visur, juolab vykdant tokią kilnią, bet itin sunkią misiją. Kitas bendražygis, archeologas dr. Vytautas Urbanavičius, pateikė filmuotos medžiagos, kurioje užfiksuoti brolių Juškų palaikų suradimo Kazanės kapinėse, jų perkėlimo, antropologinių tyrimų Vilniaus universitete vaizdai, taip pat iškilmingos laidotuvės Veliuonos bažnyčios šventoriuje. Labai nuoširdžiai ir emociškai savo bendrystės su A. Mockumi epizodais pasidalijo Vilkiškos Antano Juškos muziejaus direktorius, tautodailininkas Arūnas Sniečkus. Pranešimą „Antanas Mockus ir Veliuona“ skaitė Veliuonos Antano ir Jono Juškų gimnazijos direktorės pavaduotoja ugdymui Liucija Pranaitienė. Ji apžvelgė kelių dešimtmečių draugystę, visų pirma su vyresniosios kartos mokytoju Stasiu Liutvinavičiumi, vėliau – su dabartine gimnazija, kuri jam dėkinga už pastangas suteikti mokyklai vardą, sukurti to vardo vertas tradicijas.

Ji perskaitė A. Mockaus įrašą gimnazijos svečių knygoje ir padovanojo Lietuvių tautosakos archyvui porą vaizdo įrašų iš renginių, kuriuose dar dalyvauta šio bendruomenės garbės nario.

Papilės Simono Daukanto gimnazijos Pagrindinio ir neformaliojo ugdymo skyriaus vadovė Kristina Dorofėjienė ir istorijos mokytoja Kristina Puzarienė papasakojo, kaip įamžinamas ir saugomas A. Mockaus atminimas ten, kur jis augo, mokėsi ir pats trumpai mokytojavo. Padėkota už tai, ką gera yra padaręs savo tėviškei, pristatytas vaizdo įrašas apie A. Mockaus 90-ųjų gimimo metinių minėjimą Papilėje (įrašas papildė ir Tautosakos archyvo videoteką).

Baigiamoji konferencijos dalis buvo skirta šeimos nariams, giminėms ir bičiuliams. Oficialiojoje dalyje labai gražiai ir pagarbiai apie savo vyrą, kaip iškilų asmenybę, jų savitarpio supratimą ir atminimo ženklus kalbėjo V. Mockienė. Netikėtomis ekspresyviomis išvalgomis iš savo patyrimų ir to, ką išgirdusi iš kitų konferencijos dalyvių, pasidalijo dukra Rasma. Kiti giminaičiai viešoje erdvėje kalbėti nesiryžo, tačiau bendraudami prie, kaip įprasta šiai giminei, suneštinio vaišių stalo turėjo daug ką papasakoti. Kai kurių atsiminimai yra paskelbti jau minėtoje knygoje. Kiti buvo paprašyti rasti laiko savo žodžius sudėlioti raštu ir taip papildyti fondą *AMoc*. Žmonai ir dukrai sutikus, iš šeimos albumo buvo padarytos skaitmeninės fotokopijos, papildysiančios Tautosakos archyvo fototeką.

Apibendrinant galima pasakyti, jog renginys buvo ne tik įdomus ir turiningas, bet ir labai „derlingas“ Tautosakos archyvui. Trijų su puse valandos vaizdo įrašas bus labai naudingas tiems, kurie ateityje grįš prie A. Mockaus, brolių Juškų ir su jais susijusių konferencijoje minėtų temų.

Gražina Kadžytė

TARPTAUTINĖ KONFERENCIJA
„HISTORY, MEMORY, AND
ARCHIVES: SENSITIVE ISSUES“

Šių metų spalio 17–19 dienomis Vilniuje, Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, įvyko tarptautinė konferencija, skirta Suomijos, Lietuvos, Estijos ir Latvijos Respublikų šimtmečiui. Konferencija, kurios pavadinimą galima versti „Istorija, atmintis ir archyvai: jautrūs dalykai“, vainikavo keletą metų trukusį Skandinavijos ir Baltijos šalių tautosakos archyvų bendradarbiavimą. Joje toliau plėtotos ankstesnėse konferencijose Kopenhagoje, Rygoje ir Tartu nagrinėtos temos, taip pat paliesti ir mažiau mokslininkų dėmesio sulaukę klausimai.

Nepriklausomų Suomijos ir Baltijos šalių paskelbimo šimtmetis (2017 ir 2018) – gera proga prisiminti tautinių valstybių formavimąsi ir apžvelgti per šimtą metų įvykusius socialinius ir kultūrinius pokyčius, todėl konferencijoje buvo kviečiama skaityti pranešimus apie istoriją, kolektyvinę atmintį, besikeičiančius istorinius pasakojimus, taip pat apie archyvinius rinkinius, kurie labiausiai domina mokslininkus, jaudina visuomenę. Kaip istoriniai įvykiai ir ideologiniai pokyčiai atsispindėjo tautosakos archyvuose kaupiamose kolekcijose? Kaip šie reiškiniai, taip pat ir kintantys kultūros kontekstai veikė folkloristiką? Kokios buvo individualios archyvarų ir folkloristų laikysenos, jų pasirinkti tyrimų tikslai, metodai? Kaip jie tyrė įprastą, o kaip „jautrią“ medžiagą?

Konferencija prasidėjo profesoriaus emerito iš Suomijos Lauri Harvilahti pranešimu (*Archived Experiences of Life*). Jis pastebėjo, kad tautosakos rinkimo sąjūdis Europoje kilo ne taip ir seniai (seniausias kinų dainų rinkinys, pavyzdžiui, sudarytas prieš 2500 metų), tačiau Suomija buvo viena iš tų šalių, kurioje jis buvo labai reikšmin-

gas. Tiriant tautosakos rinkimo sąjūdžio pokyčius matyti, kaip XIX a. tautinį romantizmą XX a. pakeitė modernusis nacionalizmas. Pasak pranešėjo, tautosakos rinkėjai nebuvo vien romantikai idealistai: rinkdami nykstančią tautosaką jie elgėsi labai praktiškai; konkretūs veiksmai buvo ir karai už nepriklausomybę, nors jie ir aukštinami kaip kova dėl idealų. L. Harvilahti mintis toliau plėtojo kiti suomių mokslininkai: Tiina Seppä, Jyrki Pöysä, Yrsa Linguist, Susanne Österlund-Pötzsch, kalbėję apie materialius ir nematerialius valstybinumo kūrimo aspektus.

Norą dalyvauti konferencijoje pareiškė didelis pranešėjų skaičius, tad tuo pačiu metu vyko dvi paralelinės sesijos. Kolegoms nagrinėjant suomių istorinio pasakojimo formavimosi klausimus, buvo svarstomas ir vienas iš „jautrių“ dalykų – kintančios šiuolaikinės laidotuvės. Audunas Kjusas iš Norvegijos pastebėjo, kad XX a. viduryje dėl ne visai aiškių priežasčių (kad nesukrėtų, nenuliūdintų?) tėvai ėmė nebesivesti į laidotuves vaikų, ir pristatė, kaip šių dienų tėvai kalbasi su vaikais apie mirtį. Rūta Žarskienė pasakojo apie šių dienų laidotuves Žemaitijoje; prelegentės dėmesys buvo skirtas giesmių repertuarui ir šiam regionui būdingam savitam atlikimo būdai – giedojimui kartu su pučiamųjų instrumentų ansambliu. Xingpei Li iš Kinijos pranešimas buvo skirtas kinų emigrantų kapinėms, antkapių įrašams, jis aiškinosi, kaip emigrantams sekasi išlaikyti ritualus svetimoje aplinkoje, kur nepuosenėjamos jiems įprastos tradicijos.

Po pirmosios konferencijos dienos pranešimų svečiai buvo pakviesti į Signatarų namus. Ekskursijos metu jie apžiūrėjo Jono Basanavičiaus memorialinį kambarį, taip pat turėjo progą pamatyti ten eksponuojamą originalų dokumentą – signatarų pasirašytą 1918 m. Vasario 16-osios Nutarimą.

Antrosios konferencijos dienos įvadinį pranešimą (*Blue Print of Global Digital Archive*) skaitė profesorė Sadhana Naithani iš Indijos. Pasak mokslininkės, archyvai niekada negali apimti visko, jie nepilni, o jų fragmentiškumas – problema. Visada lieka neužrašytų, tad ir negirdimų, o kai kuriais istoriniais laikotarpiais ir dėl ideologinių priežasčių nutildytų balsų. Dabar, kai įrašinėti nesunku, kai dokumentai skaitmeniniai, įrašinėjame viską, tačiau ar spėjame, ar norime į tuos įrašus išsiklausyti? Labai svarbu, kad tai, ką paveldėjome iš senovės, turėtų tąsą. Klaidingai manoma, kad archyvas – vieta, kur saugoma nebeaktuali medžiaga. Archyvas turėtų būti vieta, kurioje kaupiama reikalinga, tyrėjus dominanti medžiaga. Šiais laikais, kai daug archyvinės medžiagos galima rasti internete, ypač įdomu ieškoti sąsajų, aptikti panašių dokumentų įvairiuose pasaulio archyvuose. Diskusijoje pasisakęs A. Kjusas iškėlė mintį, kad aukštą technologinį lygį pasiekusios valstybės galėtų suteikti kiekvienam piliečiui elektroninio archyvo paslaugą, skirti vietas, kur kiekvienas galėtų saugoti savo asmeninį ar šeimos archyvą; vertingesnę medžiagą piliečiai galėtų padaryti viešai prieinamą.

Instituto konferencijų salėje vykusioje sesijoje toliau kalbėta apie archyvų teikiamą pagalbą informacinei visuomenei ir apie naujas galimybes, atsiveriančias skaitmeniniame amžiuje. Pranešimus skaitė Theo Mederis iš Olandijos, pristatęs liaudies pasakų ir sakmių duomenyną (<http://www.isebel.eu>), kurį ateityje įsivaizduoja virsiantį Europos pasakojamojo folkloro žemėlapiu, Risto Järvas iš Estijos, pasakojęs, kaip skaitmeninėse kolekcijose atskleidžiamos folkloro sąsajos su jo gyvavimo vietomis, pastebėjęs, kad žmonės labiau domisi tautosaka, jei ji skelbiama regioniniu principu. Fredrikas Skottas, švedų

pasakojamojo folkloro duomenyno kūrėjas, teigė, kad visuomenei skirta medžiaga turėtų būti skelbiama apgalvotai, nes pasakotojų vertinimai, su kuriais kiti įvykių liudininkai nesutiktų, gali sukiršinti bendruomenes (juk ir miestelio laikraštyje gali pasirodyti ne viskas, kas rūpi mokslininkams). Jo nuomone, archyvuose esama ne itin „malonių“ tekstų apie kunigų lošimą, darbininkų girtavimą, sutuoktinių nesutarimus, vaikų nepriežiūrą, giminių kivirčius, tautinių mažumų apsilėidimą ir pan., kurie gali sukelti konteksto nežinančių skaitytojų pasipiktinimą.

Panašius klausimus svarstė ir estų mokslininkai Mari Sarv ir Andreasas Kalkunas, paralelinėje sesijoje kalbėję apie „nepadoria“ tautosaką: erotinius kupletus, anekdotus ir kt., kurie dažniausiai nutylimi ir neskelbiami. Pranešėjų nuomone, dirbdami su tokio pobūdžio medžiaga, tautosakininkai turėtų būti tuo pat metu ir sąžiningi tyrėjai, ir atsakingi tradicijos tęsėjai. Pirmuoju atveju turėtų matyti visus tekstus, jų necenzūroti, o antruoju atveju – viešinti, skleisti tą erotinių tekstų dalį, kuri priimtina, kuri atitinka šiuolaikines moralės normas.

Estų mokslininkės Ave Goršič ir Liina Saarlo savo pranešimuose priminė sovietmetį, kai tautosakos rinkiniai taip paprastai nepatekdavo į archyvų lentynas. Pasak pirmosios prelegentės, pokario metais juos peržiūrėdavusios specialios komisijos ir įvertindavusios, ar rinkiniai tinkami, ar surinkta tautosaka „vertinga“. Vėliau ekspertų darbą pakeitė kitos cenzūros priemonės: kai kurie kūriniai būdavo išimami, kai kurie žodžiai užbraukomi, o kartais ir visas rinkinys patekdavo į specialųjį fondą. L. Saarlo pabrėžė, kad okupacijos metais mokslininkai neturėjo akademinės laisvės. Nykstančios senųjų žanrų tautosakos rinkti neskatinta, jos rinkiniai buvo nukišti

į lentynas. Vietoj šios, su „buržuazine“, „nacionalistine“ ideologija susijusios, medžiagos liepta rinkti ir populiarinti vadinaimą liaudies kūrybą. Komunizmą ir kolkūkių kūrimą šlovinančių dainų prikaišioti rinkiniai buvo labai pageidaujama „politinio švietimo“ priemonė. Etnologė Vida Savoniakaitė savo pranešime taip pat pabrėžė sovietmečiu buvusį ideologinį spaudimą ir tuo metu daugelio taikytą principą: „Galvok, kaip nori, kalbėk, kaip reikia.“

Sesijoje, skirtoje asmeninių dokumentų (dienoraščių, atminimų albumų, paprastų žmonių rašytų laiškų) tyrimams, pranešimus skaitė Baltijos šalių tautosakininkės: Mara Vyksna, Elvyra Žvartė, Baiba Krogzemė-Mosgorda, Anu Korb ir Giedrė Šmitienė. Vakaro programoje pranešėjų buvo numatyta išvyka į Jurgio ir Marijos Šlapelių memorialinį muziejų.

Trečiąją konferencijos dieną buvo galima išgirsti keletą pranešimų, skirtų įdomioms, bet beveik nežinomoms tautosakos kolekcijoms ar vis dar per mažai pažįstamiems tyrėjams. Rita Treija iš Latvijos pasakojo apie išeivijos archyvų susigrąžinimą (plačiau – apie Karlio Straubergo palikimą), apie džiaugsmą vėl susiejant į vieną visumą tėvynėje ir išeivijoje gyvenusių mokslininkų tyrimus, taip pat ir apie pasitaikančius sunkumus. Vita Džekčiorūtė-Medeišienė siekė sudominti klausytojus tautosakos rinkėjo Juozo Mažiulio asmenybe ir ypatingu jo rinkiniu, pavadintu *Šnibždy tautosaka*. Savo atliktus archyvinų kolekcijų tyrimus taip pat pristatė Elyna Gailytė iš Latvijos ir Germina Gordienko iš Rusijos.

Etnomuzikologės Austė Nakienė ir Aušra Žičkienė kalbėjo apie šiuolaikines dainavimo tradicijas, aiškinosi, kokios dainos dabar populiarios, kuo jos svarbios ir išskirtinės. A. Nakienės pranešime kalbėta apie šiuo metu kuriamą pokario rezisten-

cijos pasakojimą ir apie partizanų dainas, sukurtas ypatingomis aplinkybėmis. Pasak jos, partizanų dainos artimos tarpukario romansams, bet dėl karo ir pokario sukretimų tie romansai pakito, juose imta ilgėtis ne tik prarastos meilės, bet ir prarastos laisvės. A. Žičkienė supažindino klausytojus su jubiliejiniuose gimtadieniuose skambančia muzika, taip pat pasižyminčia populiariosios muzikos bruožais, atskleidė šių švenčių simboliškumą, scenarijų sudėtingumą, pastebėjo joms būdingą pagrindinę kulminaciją ir kitus išskilmingus momentus: jubilieto pagerbimą tostais, linkėjimais, dovanomis, proginėmis eilėmis, dainomis, daug pasakančiomis apie pačių švenčiančiųjų skonį.

Paskutinėje sesijoje klausytojai išgirdo Jūratės Šlekonytės pranešimą apie pasakos „Sigutė“ sklaidą šių dienų kultūroje ir kolegės Aelitos Kensminienės pranešimą apie jos parengtą ir netrukus pasirodysiantį akademinį mįslių rinkinį. Jacekas Jackowskis, svečias iš Lenkijos, papasakojo apie ambicingą varšuviečių užmojų suskaitmeninti ir sukaupti į vieną vietą regioniniuose muziejuose ir archyvuose saugomus folkloro garso įrašus.

Liko ir nepamintėtų šimtmečio konferencijoje skaitytų pranešimų, tačiau turbūt aišku, kad joje pavyko atidžiau panagrinėti tautinius judėjimus, iškelti tradicijų tšos ir tautosakos archyvų svarbą, pasidalyti mintimis apie kultūros paveldą, taip pat ir apie kaimyninių šalių nūdienos kultūrą, besireiškiančią įvairiais pavidalais. Po konferencijos jos rengėja, LLTI direktoriaus pavaduotoja akademeinei veiklai Lina Būgienė sulaukė padėkos laiškų, kuriuose jos dalyviai rašė nenuobodžiąvę, susižavėję kolegų išdėstytomis vizijomis, susidomėję įvairiomis marginalijomis.

Austė Nakienė

TAUTOSAKOS SAVAITĖ SU ŽYGEIVIAIS IR RAMUVIEČIAIS

Šįmet Tautosakos savaitė buvo jau aštuntoji. Joje – dvyliktoji Tautosakos diena, sutarta minėti 2007 m. spalio 19 d., kai buvo švenčiamos tautosakos rinkėjo Jurgio Dovydaičio 100-osios gimimo metinės. Tais metais kraštotyrininkui Jauniui Vyliui buvo įteiktas pirmasis „Tautosakos medaus“ apdovanojimas, tad apdovanotųjų taip pat turime dvylika. Ta proga kolegė dr. Rūta Žarskienė, atstovaujanti Lietuvių literatūros ir tautosakos institutui Etninės kultūros globos taryboje, pateikė siūlymą į atnaujinamą Lietuvos valstybės atmintinų dienų sąrašą įrašyti ir Lietuvių tautosakos dieną. Ši jos idėja priimta palankiai.

Kadangi Tautosakos savaitė išaugo iš Tautosakos dienos, buvo sutarta, jog bus ta spalio savaitė, kurioje įrašyta 19 diena. Tačiau 2018-ieji pateikė staigmeną: tautosakininkų surengta tarptautinė konferencija neįtikėtina išsiplėtė ir apėmė visas tris dienas, taip išstumdama Tautosakos dieną, o kartu ir Savaitę iš įgyvento kalendorinio tarpsnio. Dėl to Tautosakos savaitė prasidėjo spalio 21 dieną, sekmadienį, kai buvo suteikta proga vilniečiams, darbo dienomis negalintiems apsilankyti Petro Vileišio rūmuose, dalyvauti ekskursijoje su tautosakos pamokėle. Toks kvietimas ypač masino šeimas su mažais vaikais, tad ekskursija buvo tikrai nenuobodi, nors patys mažiausieji ne visi išbuvo iki jos pabaigos.

Spalio 22-ąją, pirmadienį, jau trečią kartą visų trijų tautosakos skyrių kolegės susėdo Prisiminimų arbatėlės prie didelio, apvalaus Tautosakos archyvo skaityklos stalo. Nors turėjęs būti pagrindinis šios arbatėlės asmuo, ilgametis tautosakininkų vedlys akademikas Leonardas Sauka dėl pablogėjusios sveikatos negalėjo atvykti, tačiau jaunesniems kolegoms daug įdo-

maus iš ankstesnių Instituto dešimtmečių papasakojo dr. Kostas Aleksynas ir dr. Lilija Kudirkienė. Filmuotas pokalbis naudinau papildė Tautosakos archyvo videoteką. Taip pat skaitykloje visą savaitę veikė įdomesnių tautosakos rankraštyno eksponatų parodėlė, kurią apžiūrėti galėjo skaitytojai, renginių dalyviai, ekskursantai.

Antradienį į svečius atėjo keletas žygeivių: Birutė Gaučienė, Rimantas Genys, Vincas Kubilius, Vilius Šeduikis, – šiais metais savo organizacijos šešiasdešimtmetį švenčiančių keliautojų, kuriuos visur lydėjo dainos. Vienos jų buvo sukurtos jų pačių, kitos perimtos iš tėvų ir senelių, dar kitos – skolintos iš bardų, nusiklausytos iš radijo ir t. t. 1984 m. vienas iš bendražygių, Kęstutis Čeponis, visą surinktų dainų pluoštą išspausdino rašomąja mašinėle ir išdalijo draugams kaip savilaidos leidinėlių. Jis sudarytas iš trijų dalių: dainos lietuvių kalba, dainos rusų kalba ir turistiniai šokiai bei žaidimai. Parinkimas yra labai įdomus, atspindintis savitą sudarytojo pasaulėžiūrą. Rinkinio įvade Kęstutis rašo:

Aš ne prieš liaudies dainas, tačiau turistų sąskrydžiai – ne liaudies dainų vakaronės, tuo labiau, kad yra sukurta nemaža turistinių dainų ir žaidimų (dalis jų – modifikuoti liaudies žaidimai, pritaikyti specifinėms turistinėms sąlygoms). Tik turistinės dainos ir šokiai gali uždegti žmones, priversti juos pamiršti žygio sunkumus ir negandas, treniruoti fiziškai ir grūdinti dvasiškai, ugdyti ištvermę. Visuose turistiniuose šokiuose yra specifiniai fizinio treniravimosi elementai, vystantys presą ir ypač kojų raumenis (tai ypač svarbu pradedantiems turistams). Dar viena turistinių dainų specifi-ka – jos dainuojamos be muzikinių instrumentų pritarimo (ne visi ima į žygį gitarą, armonikėlę ar dėdelę). Juos pakeičia ritminiai plojimai, trepsėjimai, lingavimai. Trečia ypatybė – turistinės dainos ir šokiai atliekami visų kartu, nereikia jokių porų, jokio raginimo. Pagrindinis elementas – sustoti susikabinus ratu, niekas nelieka nuošalyje, nuskriaustas...

Jau iš trumpos citatos matyti, kad autorius yra visai arti liaudies dainų autentiško, folklorinio atlikimo sampratos. Rinkinyje yra nemažai autorinių tekstų, kurie jau tampa šio laikotarpio tautosaka, pereinančia iš vienos žygeivių kartos į kitą. Naudodamiesi šiuo ir kitais šaltiniais, Vilniaus universiteto žygeiviai šiemet išleido patogaus formato kelioninį dainyną, kuriame sudėtos ir autorinės žygeivių dainos, ir jų mėgstamos sutartinės, kalendorinės, partizanų ir kitos tautinės dainos, taip pat mėgstamiausi nūdienos dainų kūrėjai bei atlikėjai: „Kūjeliai“, „Liūdni Slibinai“, Keistuolių teatras ir kiti. Kai kurie žygeiviai, pradėję kurti savo dainas prie turistinių laužų, dabar, kaip kad B. Gaučienė, jau turi autorines programas, leidžia kompaktines plokšteles.

Šią popietę būtų galima pavadinti atnaujinta pažintimi. Atnaujinta todėl, kad XX a. septintasis aštuntasis dešimtmečiai buvo tas metas, kai žygeiviai ir kraštotyrininkai labai artimai bendravo, susitikdavo žygiuose, ekspedicijose, vakaronėse, dalyjosi dainomis ir kitomis anuomet jiems svarbiomis gyvenimo įžvalgomis. Galimas dalykas, kad kitų metų Tautosakos savaitėje sutiksime daugiau žygeivių, galėsime įrašyti daugiau jų dainų ir pasakojimų.

Trečiadienį LR Seime vykusioje konferencijoje „Etnokultūrinio judėjimo ištakos, raida ir reikšmė“ buvo proga dar kartą pabendrauti su tautosakininkais, kraštotyrininkais, žygeiviais ir kitais vyresniosios kartos etnokultūrininkais.

Tautosakos savaitę šįmet praturtino ir prieš Vasario 16-osios iškilmes paskelbto konkurso „Lietuvos nepriklausomybės 100-mečio akimirkos“ dalyvių pagerbimas. Tautosakos archyvo skyriaus sumanymas buvo skelbiamas per radiją, socialiniuose tinkluose, skleidžiamas kitomis ryšių priemonėmis. Į jį atsiliepta gana aktyviai, tad buvo iš ko atrinkti keletą no-

minantų. Jie svečiavosi Institute ir buvo apdovanoti padėkos raštais ir tautosakos knygomis. Šios idėjos partnerė, žurnalo *Liaudies kultūra* (beje, švenčiančio savo gyvavimo trisdešimtmetį) redakcija pridėjo prie dovanų savo leidinio metinius komplektus. Už gausiausią teminių indėlių į Lietuvos tautosakos archyvą apdovanota Vaida Sarapienė iš Sodelių kaimo (Panėvėžio r.), pateikusi penkis vaizdo įrašus, 53 nuotraukas, du išsamius renginių aprašus. Seniausią nuotrauką iš 1930 m. vasario 16-osios šventės Vadžgiryje (Jurbarko r.) archyvui atsiuntė Lina Lukošienė. Šiaulių rajono Drąsūčių bendruomenės narė Inga Jonuškienė atsiuntė šešiolika nuotraukų ir vaizdingą aprašą, kaip kūrybingai buvo švęsta šių metų Vasario 16-oji. Išradinę vaizdo klipą, kviečiantį švęsti, atsiuntė Skuodo rajono savivaldybės kultūros centro specialistė Dalia Ragauskaitė. Gražų sveikinimą, skirtą pasidalyti socialiniuose tinkluose, sukūrė biržietė Jūratė Šatienė. Aktyviai konkurse dalyvavo LEU (dabar – VDU Švietimo akademijos) pradinio ugdymo pedagogikos pirmakursiai, pavasario semestre studijavę etnokultūros pagrindus. Iš keturiasdešimties studentų pateiktų šventės išpūdžių vertingiausiu pripažintas Odetos Bielskytės aprašas ir jos pačios sukurtas eilėraštis. Vilniaus Jono Basanavičiaus progimnazijos etnokultūros būrelis sukaktį paminėjo savitai – žygiu ant Naujosios Rėvos piliakalnio; jo aprašymą su nuotraukomis atsiuntė mokytoja Marija Mašanauskienė. Nuostabias vėliavas su Vyčiais sukūrę Nacionalinės M. K. Čiurlionio menų mokyklos mokiniai, vadovaujami mokytojos Julijos Ikamaitės, labai įspūdingai įsiliejo į Vasario 16-osios šventinę eiseną Vilniuje. Atsiųstos vaikų piešinių nuotraukos, tekstai, eisenos nuotraukos ir filmas jiems taip pat pelnė konkurso organizatorių padėką ir dovanas.

Spalio 26 dieną buvo pagerbtas tautosakos rinkėjas Valdas Striužas – jam įteiktas „Tautosakos medaus 2018“ apdovanojimas. Lietuvos tautosakos archyvo aruodus papildė ypač gausi, vertinga ir įvairi medžiaga, jo užrašyta 1981–2006 m. iš daugiau nei 170 pateikėjų. Tai – rankraščiai (apie 60 ekspedicijų sąsiuvinėlių), garso įrašai (101 magnetinė kasetė) ir vaizdo įrašai (104 vaizdo kasetės), fotografijos. Kolekcija ypatinga tuo, kad daugelis pateikėjų užfiksuoti ne tik magnetinėse juostose, bet ir vaizdo laikmenose. Galime ne tik išgirsti žymiosios Švenčionių krašto dainininkės iš Vidutinės kaimo Anelės Karmonienės dainas, bet ir išvysti jos šviesius namus, kuriuose šios dainos gražiausiai skambėjo. Laureatui pavyko nufilmuoti senąsias Biržų krašto dainininkes Zanę Trečiokienę, Emiliją Reinotaitę (abi kilusios iš Šimpeliškių k., Biržų vls.), Alviną Aišparienę–Lapienytę, kurios tėvas Petras Lapienė buvo tautosakininkų labai vertintas aukštaičių kanklininkas. Užfiksuota daugybė senųjų Lietuvos kaimų dainininkų ir dainininkių, pasakotojų iš įvairių šiaurės ir rytų Aukštaitijos vietų (Biržų, Zarasų, Rokišio, Kupiškio, Švenčionių apyl.), taip pat Suvalkijos, Dzūkijos (Vilkaviškio, Lazdijų apyl.), Žemaitijos (Tauragės r.). Daug užrašyta instrumentinės muzikos bei senosios liaudies choreografijos kūrinii: šokių, žaidimų, ratelių. Choreografija ne tik užfiksuota garso juostelėje, bet ir detalai aprašyta ekspedicinių užrašų sąsiuvinuose. Studijuodamas istoriją, tautosakos rinkimo įgūdžių V. Striužas įgijo dalyvaudamas Vilniaus universiteto kraštotyriminkų ramuvos ekspedicijose. Negana to, išmokęs groti armonika, jis tapo itin mėgstamu daugelio etnokultūrinių sambūrių muzikantu. Tą laiką, kurį teko darbuotis Švenčionių krašte, jis išnaudojo turiningai: parašė istorinę monografiją *1941 metų su-*

kilimas Rytų–Pietų Lietuvoje (2006), parengė Švenčionijos kryždirbio, ažuolų skulptoriaus Juozapo Jakšto kūrybos albumą *Ažuolų kalbėjimas Lietuvai* (2006). Išleista jo atrastos dainų karalienės A. Karmonienės dainų rinktinė ir jos įrašų kompaktinė plokštelė, V. Striužo tekstai istorine ir paminklosaugine tematika nuolat spausdinami „Versmės“ leidyklos rengiamose lokalinėse monografijose ir kitur.

Kadangi, kaip jau minėta, šių metų „Tautosakos medaus“ nominantas yra ne tik kruopštus tautosakos rinkėjas, bet ir puikus muzikantas, jo pasveikinti sugužėjo pulkelis ramuviškių, keletas bičiulių iš „Raskilos“ dainų klubo. Jų dėka Tautosakos savaitė baigėsi smagia ramuvietiška vakarone, iš kurios ilgai nesinorėjo skirstytis.

Grazina Kadžytė

KONFERENCIJA SOFIJOJE APIE VAIKYSTĖS TARPSNIO TYRIMUS

2018 m. spalio 26–28 d. Sofijoje vyko Bulgarijos mokslų akademijos kartu su Etnologijos ir folkloro studijų institutu ir etnografijos muziejumi rengta mokslinė konferencija, skirta naujausiems vaikystės tarpsnio tyrimams „Sociokultūriniai vaikystės aspektai“ (*Sociocultural Dimensions of Childhood*).

Konferencijos programoje buvo suplanuota devyniolika paralelinių sesijų, apimančių pačias įvairiausias vaikystės temas: švietimo politiką; skirtingus istorinius vaikystės aspektus; teorines ir metodologines vaikystės tarpsnio tyrimų problemas; žaidimus; vaikų tautosaką; vaikystės ir subkultūrų ryšius; vaikystės atspindžius kine, muzikoje, fotografijoje ir literatūroje;

rizikos veiksnių poveikyje atsidūrusių vaikų problemas; vaikų migracijos, socializacijos ir akulturacijos klausimus. Pranešimus skaitė mokslininkai iš dvidešimt šešių šalių. Lietuvai atstovavo dr. Laimutė Anglickienė ir dr. Jurgita Macijauskaitė-Bonda iš Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto jaunesnioji mokslo darbuotoja Vita Džekčioriūtė-Medeišienė.

Pirmoji konferencijos diena prasidėjo trimis plenariniiais pranešimais. Sociologijos profesorė iš Jungtinių Amerikos Valstijų Michelle Janning skaitė pranešimą (*From LEGO to Laptops: Researching and Teaching a Sociology of Childhood "Stuff"*), kuriame pristatė savo karjeros kelio pradžią ir svarbiausius atliktus tyrimus, susijusius su darbo ir šeimos santykių sąveika, lyčių skirtumais, materialiąja kultūra ir jos įtaka šeimos socialiniams ryšiams. Antrąjį įvadinį pranešimą (*Rethinking the Childhood Heritage. Children's Fashion and Museums*) skaitė mokslų daktarė Aude Le Guennec iš Jungtinės Karalystės. Tyrėja pristatė Prancūzijos muziejų kolekcijas, susijusias su vaikų mada, aptarė vaikų mados tyrimų būklę ir specifiką. Trečiąjį pranešimą (*Childhood: Reconstructing, Remembering, Inventing*) skaitė profesorė iš Bulgarijos Petia Bankova. Prelegentė aptarė su vaikyste susijusius šeimos, mokyklos, laisvalaikio, draugų, žaidimų etnologinius tyrimus Bulgarijoje, gvildeno suaugusiųjų įtakos vaikams temas remdamasi bulgarų sukurtu filmu „Stovykla“ (*Camp*, 1990) ir vaikų patirtimis pionierių stovyklose.

Kituose pranešimuose buvo aptariamos vaikų auginimo praktikos, istoriniai vaikystės aspektai, teoriniai bei metodologiniai klausimai. Dalis pranešėjų, pavyzdžiui, Jekaterina Kirillova iš Rusijos, Helena Horžić iš Kroatijos, Vladimiras Janevas iš Makedonijos, gilinasi į vaikų edukaci-

jos ir socializacijos problemas praėityje. Bulgarė Nadežda Ivanova ir turkė Nazan Çiçek šias problemas (jau iš XX a. vidurio) nagrinėjo pasitelkdamos konkrečius vaikų užimtumo ir atskirties nuo tėvų atvejus. Keliuose pranešimuose (pvz., bulgarės Nevenos Dimitrovos *Education an Elevation of Tradition within Innovative Forms of Childhood Understanding*, brazilų Irandi Pereiros ir Claudio Oliveiros Fernandeso *Is Another Conception of Childhood and Adolescence Possible?*, čekų Lenkos Jakoubkovos Budilovos ir Mareko Jakoubeko *The Child in the Family in the Demographic Old Regime*) buvo aptariamoms vaikystės šiuolaikinės ir tradicinės sampratos.

Antroji konferencijos diena prasidėjo profesorės iš Bulgarijos Elios Tsanevos plenariniu pranešimu (*The Vulnerable Child and Its Contested Kindship Identities*), kuriame buvo aptarti vaikų įvaikinimo po „priverstinio paėmimo“ iš gimtosios aplinkos trys atvejai iš skirtingų pasaulio šalių. Ypatingas dėmesys skirtas vaikų pažeidžiamumui ir jų tapatybės sunaikinimui paimant juos iš namų aplinkos.

Tądien skaitytuose pranešimuose išryškėjo dvi teminės grupės: vaikų žaidimai ir vaikų tautosaka; tautosakos pasitelkimas vaikų ugdymui. Serbai Aleksandaras Krelas ir Jadranka Đorđević Crnobrnja aptarė tradicinius vaikų žaidimus ir jų reikšmę vaikų raidai bei socializacijai. Vlorė Fetaj Berisha ir Ylberza Halili iš Kosovo kalbėjo apie tradicines albanų vaikų dainas ir žaidimus. Irina Kolarska analizavo Bulgarijoje vis dar gyvuojančių tradicinių vaikų žaidimų reikšmes ir funkcijas, Iva Kjurkchieva pristatė kelių Bulgarijos kaimų tyrimą, skirtą tose vietovėse gyvenančių berniukų futbolo žaidimo ypatumų bei futbolo ir asmenybės tapatybės ryšiui aptarti. Visi konferencijoje dalyvavusių Baltijos šalių atstovų pranešimai buvo susiję su tautosaka

ka. L. Anglickienė pristatė baisių istorijų – šiurpių ir pasakų parodijas, pateikdama jų struktūrų, ypatybių ir funkcijų analizę, J. Macijauskaitė-Bonda – šiuolaikines lietuvių vaikų tautosakos minkles, šio teksto autorė aptarė vaikų gąsdinimus tradicinėje lietuvių kultūroje. Estų tyrėjai Mare Kõiva ir Andreas Kuperjanovas aptarė su vaikų baimėmis susijusias estų tautosakos tyrimus nuo 1920 iki 2018 metų. Ypač įdomus buvo šiais metais atlikto tyrimo pristatymas. Tautosakos reikšmę šiuolaikinėje kultūroje aptarė ir kitų šalių atstovai. Aleksandra Dugušina nagrinėjo tradicinių papročių, tikėjimų ir prietarų, susijusių su mažų vaikų apsauga ir pėrėjimo ritualais, raišką Rusijos socialiniuose tinkluose, indė Titas Bose aptarė pasakas kaip vaikų literatūros atvejį Indijoje.

Trečioji konferencijos diena buvo skirta migracijos ir socialiniams vaikystės tarpinio klausimams. Žinant dabartinę Bulgarijos demografinę padėtį ir emigracijos lygį, tą dieną skaitytų pranešimų temos buvo ypač aktualios. Renginys prasidėjo plenariniu pranešimu *Childhood in Migration (on Bulgarian cases in the UK)*, kurį skaitė viena šiandieninių Bulgarijos gyventojų migracijos tyrėjų daktarė Mila Maeva. Mokslininkė pristatė nuo 2007 iki 2017 metų atliktų tyrimų, kuriuose dalyvavo bulgarų emigrantų vaikai, rezultatus. Pagrindinis dėmesys kreiptas į vaikų atskyrimo nuo giminaičių ir draugų, taip pat jų prisitaikymo naujoje bendruomenėje problemas. Tyrimui pasirinktos Jungtinėje Karalystėje gyvenančių bulgarų vaikų neformalios edukacinės institucijos: savaitgalio mokyklos, protestantų Bažnyčios bendruomenės ir etnografiniai būreiliai.

Didžiąją dalį pranešimų skaitė bulgarų mokslininkai. Jie aptarė, kokią įtaką migracija padarė vaikams: kaip paveikė vaikų ir tėvų, šeimos tarpusavio santykius, vai-

kų elgseną ir mąstymą, kokių iškilo prisitaikymo prie naujos aplinkos sunkumų. Apie migracijos sukeltas problemas kalbėjo ir kitų šalių tyrėjai. Turku universitetui atstovaujanti lietuvė mokslininkė Akvilė Motuzaitė papasakojo apie mišrių suomių-lietuvių ir graikų-lietuvių šeimų vaiko krikštą, taip pat apie tai, kaip pasirenkama tam tikra religinė konfesija krikšto apeigai atlikti. Šveicarų mokslininkė Brikena Qafa-Osmani supažindino su albanų migrantų vaikų gimtosios kalbos mokymosi sunkumais ir galimybėmis.

Nors konferencija buvo organizuota išsikeliant nemenkus tikslus, tačiau aki-vaizdu, kad iki galo jų įgyvendinti rengėjams nepavyko. Koją galbūt pakišo panašaus masto renginių organizavimo patirties stoka ir tai, kad daug programoje įrašytų konferencijos dalyvių į renginį neatvyko. Jau pirmąją konferencijos dieną dėl pastarosios priežasties buvo atšauktos abi pirmosios paralelinės sesijos, o ir vėliau kai kurios iš jų buvo sutrumpintos neatvykus vienam ar kitam prelegentui. Kadangi rengėjai nepasirūpino išleisti pranešimų santraukų knygelii ar bent jau pateikti santraukas skaitmeniniu pavidalu, kilo tam tikrų sunkumų norint susivokti pranešimų įvairovėje, – tuo pat metu vykstant dviem paralelinėms sesijoms, tik iš pranešimų pavadinimų būdavo sunku apsispręsti, kurią iš jų pasirinkti. Taip pat šiai konferencijai netiko pasirinktas pranešimų ir diskusijų išdėstymo būdas – sesijoje buvo skaitomi trys keturi pranešimai po penkiolika minučių, o po jų buvo skiriama trisdešimt–keturiasdešimt minučių pranešimams aptarti. Paprastai būdavo diskutuojama tik apie kurį nors vieną skaitytą pranešimą, dažniausiai – paskutinį.

Konferencijos mokslinę dalį pajavairino renginio organizatorių sumanyta kultūrinė programa. Po įžanginio žodžio pasirodė

tradicinio bulgarų dūdmaišio muzikantas; pirmąją konferencijos dieną, atšaukus dvi paralelines sesijas, buvo surengta ekskursija po Bulgarijos etnografijos muziejų, kuris įrengtas buvusiuose karalių rūmuose. Ypač sudomino antrąją konferencijos dieną prieš sesiją, skirtą vaikų žaidimų tyrimams, surengta tradicinių Bulgarijos vaikų žaidimų demonstracija, kurią atliko vaikų folkloro ansamblis.

Nepaisant kai kurių trūkumų, konferencija buvo tikrai įdomi temų ir pristatytų kultūrų įvairove. Dalyvavimas joje leido artimiau susipažinti su įvairiuose pasaulio kraštuose, daugiausia Balkanų šalyse, atliekamais vaikystės tarpsnio sociokultūriniais tyrimais ir jų kryptimis.

Vita Džekčioriūtė-Medeišienė